

УДК 37.013.43

Жузубалиева Т.О.

*Нарын мамлекеттик университетине караштуу
Педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо
борборунун окутуучусу*

**МЕКТЕПКЕ ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛДАРДЫ УЛУТТУК
БААЛУУЛУКТАРГА ТАРБИЯЛООНУН ИЛИМИЙ-ПЕДАГОГИКАЛЫК ЖАНА
ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ**

Жузубалиева Т.О.

*преподаватель Центра повышения квалификации и переподготовки педагогических
кадров при Нарынском государственном университете*

**НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ
ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ДУХЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ
ЦЕННОСТЕЙ**

Zhuzubalieva T.O.

*Teacher at the Center for Advanced Training and Retraining
of Teaching Staff at Naryn State University*

**SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL AND ETHNOPEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF
EDUCATING PRESCHOOL CHILDREN IN THE SPIRIT OF NATIONAL VALUES**

Аннотация. Макалада мектепке чейинки курактагы балдарды улуттук баалуулуктарга тарбиялоонун теориялык, методологиялык жана практикалык негиздери каралат. Улуттук баалуулуктардын мазмуну, алардын инсандык, социалдык жана маданий өнүгүүдөгү ролу илимий булактарга таянып талданат. Этнопедагогикалык ыкмалардын, элдик оюндардын жана каада-салттардын мектепке чейинки билим берүү системасындагы тарбиялык мүмкүнчүлүктөрү ачылып берилет. Педагогикалык байкоолордун жана практикалык иштердин негизинде алынган жыйынтыктар улуттук баалуулуктарга негизделген тарбиянын натыйжалуулугун далилдейт. Изилдөөдө баланын инсан катары калыптанышында улуттук маданияттын, каада-салттардын, үрп-адаттардын жана элдик тарбиянын ролу талдоого алынат. Илимий-педагогикалык мамиле аркылуу мектепке чейинки билим берүү уюмдарында тарбия процессин уюштуруунун теориялык негиздери ачылып, этнопедагогиканын принциптери менен айкалыштырылган ыкмалар сунушталат. Ошондой эле балдардын жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайык улуттук баалуулуктарды өздөштүрүүнүн мазмуну, формалары жана каражаттары аныкталат. Изилдөөнүн жыйынтыктары мектепке чейинки билим берүү системасында улуттук иденттүүлүктү калыптандырууга багытталган тарбия иштерин өркүндөтүүгө өбөлгө түзөт.

Түйүндүү сөздөр: улуттук баалуулуктар, этнопедагогика, мектепке чейинки курак, элдик оюндар, тарбия, улуттук иденттүүлүк, этнопедагогикалык ыкмалар.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические, методологические и практические основы воспитания детей дошкольного возраста в духе национальных ценностей. Содержание национальных ценностей, их роль в личностном, социальном и культурном развитии анализируются на основе научных источников. Раскрываются воспитательные возможности этнопедагогических методов, народных игр и традиций в системе дошкольного образования. Результаты, полученные на основе педагогических наблюдений и практической деятельности, доказывают эффективность воспитания, основанного на национальных ценностях. В исследовании анализируется роль национальной культуры, традиций, обычаев и народного воспитания в формировании личности ребёнка. На основе научно-педагогического подхода раскрываются теоретические основы организации воспитательного процесса в учреждениях дошкольного образования и предлагаются методы, интегрированные с принципами этнопедагогики. Также определяются содержание, формы и средства усвоения национальных ценностей с учётом возрастных особенностей детей. Результаты исследования способствуют совершенствованию воспитательной работы, направленной на формирование национальной идентичности в системе дошкольного образования.

Ключевые слова: национальные ценности, этнопедагогика, дошкольный возраст, народные игры, воспитание, национальная идентичность, этнопедагогические методы.

Abstract. The article examines the theoretical, methodological, and practical foundations of educating preschool-aged children on the basis of national values. Drawing on scientific sources, the content of national values and their role in personal, social, and cultural development are analyzed. The educational potential of ethnopedagogical methods, folk games, and traditions within the preschool education system is revealed. The results obtained through pedagogical observations and practical activities demonstrate the effectiveness of value-based education grounded in national values. The study analyzes the role of national culture, traditions, customs, and folk pedagogy in the formation of a child's

personality. Based on a scientific and pedagogical approach, it reveals the theoretical foundations for organizing the educational process in preschool institutions and proposes methods integrated with the principles of ethnopedagogy. It also defines the content, forms, and means of assimilating national values, taking into account the age characteristics of children. The results of the study contribute to improving educational practices aimed at the formation of national identity within the preschool education system.

Keywords: national values, ethnopedagogy, preschool age, folk games, education, national identity, ethnopedagogical methods.

Киришүү. Ата-баба каадасын кармануу - өчкөн күлгө табынуу эмес, келечекке от берүү! Бул өткөндөн сабак ал да, келечегиңе ишенимдүү кара деген кеп [6, 19-б.]. Улуттук сыймык элдин тарыхын, тилин, маданиятын жана салттуу баалуулуктарын таанып-билүүдөн, аларга урмат менен мамиле кылуудан башталат [7, 11-б.]. Ар бир улуттун, элдин туу туткан, төп көргөн алмуздактан бери аздектеп, эненин сүтү, бешиктеги ыры менен атанын кеби, нарктуу санжыралары менен укумдан тукумга, атадан балага сакталып, өтүп келе жаткан баалуулуктары бар. Биздин тарыхыбыз, тилибиз, динибиз, маданиятыбыз, салтыбыз, тарыхый эстеликтерибиз сыяктуу көптөгөн баалуулуктарга ээбиз. Бирок доор алмашкан сайын баалуулуктар учурдун талабына ылайыкташып, коом өзгөргөн сайын баалуулуктарга болгон көз караштар өзгөрүүдө. Мисалы, «...Япон элинде да баалуулуктар өтө көп болгон, бирок алар ар бир баалуулукту учурдун шартына, замандын нугуна жараша карап, пайдалуу болгондорун алып калып, пайдасыздарын колдонбой коюшкан...» [1, 3-б.]. Этнопедагогика илиминин негиздөөчүсү Г.Н. Волков улуттук тарбиянын маңызын ачып көрсөтүп, «Улуттук баалуулуктарсыз тарбия – тамыры жок дарак сыяктуу» деп, улуттук баалуулуктарды элдик тарбиянын өзөгүн түзгөн феномен катары мүнөздөп, алардын бала тарбиялоодогу табигый ролун баса белгилеген [2, 18-45-бб.]. Улуттук баалуулуктар инсандык калыптануунун негизи экенин далилдеген пикирди Республикалык педагогикалык кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунун кызматкери А.Р. Кыдыралиева да карманат, ал өзгөчө глобалдашуу учурунда этнопедагогиканын орду чоң экенин баса белгилеп, «Эгерде жаш муундарыбызда этнопедагогикалык кенен билим болуп, улуттук наркын билип, дүйнөлүк деңгээлде билимдүү болсо – өлкөнүн келечеги бекем болот», - деп белгилейт [8, 75-79-бб.].

Азыркы коомдук өнүгүү шартында глобалдашуу процесстери маданий баалуулуктардын универсалдашына алып келип, айрым учурда улуттук өзгөчөлүктөрдүн солгундашына шарт түзүүдө. Мындай шартта улуттук маданий мурастарды сактоо жана аны жаш муунга системалуу түрдө жеткирүү билим берүү системасынын артыкчылыктуу багыттарынын бири болуп эсептелет. Айрыкча мектепке чейинки курактагы балдарды улуттук баалуулуктарга тарбиялоо маселеси илимий-педагогикалык жактан өзгөчө актуалдуулукка ээ.

Ушуга байланыштуу бала бакчаларда этнопедагогикалык ыкмаларды колдонуу аркылуу балдарды улуттук рухта тарбиялоо зарылчылыгы келип чыгат. Демек, ар бир кыргыз ата-бабалардын салтын, үрп-адатын, көркөм маданиятын билип, кийинки муунга өзгөртпөй сактап берүүсү зарыл. Себеби элди эл кылган, башка элдерден айырмалаган бул - улуттун улуттук баалуулуктары.

Мектепке чейинки курактагы балдарды тарбиялоодо элдик оюндар, каада-салттар жана ырым-жырымдар баланын жаш өзгөчөлүгүнө шайкеш келген этнопедагогикалык каражат катары өзгөчө мааниге ээ. Г.Н. Волковдун пикиринде, элдик оюндар баланын ой жүгүртүүсүн, сезимталдыгын, кыймыл-аракет активдүүлүгүн жана социалдык

тажрыйбасын өнүктүрүп, коомдо өзүн алып жүрүү маданиятын калыптандырат [5, 28–35-бб.]. Ушундай эле ойду карманган окумуштуу Н.Б. Молдобаева “Балдарды элдик оюндар аркылуу тарбиялоодо этнопедагогиканын артыкчылыктары” деген макаласында бир катар элдик оюндардын түрлөрүн сунуштаган [9, 45-49-бб.].

Заманбап коомдун өнүгүү шартында улуттук өзгөчөлүктү, маданий мурастарды сактоо жана аларды муундан муунга өткөрүп берүү маселеси өзгөчө актуалдуулукка ээ болууда. Глобалдашуу процесстери күч алган шартта ар бир улуттун тили, каада-салты, үрп-адаттары жана руханий баалуулуктары жоголуп кетүү коркунучуна дуушар болуп, улуттук өзүнчөлүктү сактоо педагогикалык илимдин маанилүү маселелеринин бирине айланууда.

Бул жагдайда улуттук баалуулуктарды баланын инсан катары калыптанышынын эң алгачкы жана негизги баскычы болуп эсептелген мектепке чейинки куракта тартып тарбиялоо өзгөчө мааниге ээ. Г.Н.Волковдун белгилешинче, элдик тарбия - баланын руханий дүйнөсүн байытып, улуттук аң-сезимин, социалдык тажрыйбасын жана маданий иденттүүлүгүн калыптандыруунун негизги булагы. Ошондуктан мектепке чейинки билим берүү процессинде улуттук баалуулуктарды системалуу жана максаттуу пайдалануу заман талабына жооп берген маанилүү педагогикалык милдет катары каралат [5, 12–16-бб.].

Мектепке чейинки курак – баланын психикалык процесстери активдүү өнүккөн мезгил. Бул куракта элестетүү, ой жүгүртүү, эмоционалдык сезимдер жана социалдык жүрүм-турум интенсивдүү калыптанат. Оюн ишмердүүлүгү негизги орунду ээлеп, балдар айлана-чөйрөнү оюн аркылуу таанып-билишет. Ошондуктан улуттук баалуулуктарды балдардын жаш өзгөчөлүгүнө ылайык оюн, жомок, ыр жана макал-лакаптар аркылуу берүү жогорку натыйжалуулукка ээ.

Инсандын аң-сезимин жогорку деңгээлде өнүктүрүү адамдын руханий деңгээли менен байланышкан. Элдин маданий тажрыйбасы, анын баалуулуктары жана руханий-адептик тарбиялоо идеалдары, инсандын тарыхый басып өткөн жашоосу менен үзгүлтүксүз байланышта [10, 70-77-бб.]. Демек, балдарга улуттук баалуулуктарды мектепке чейинки куракта калыптандырып калуу абзел. Анын максаты мектепке чейинки курактагы балдарды улуттук иденттүүлүктүн баштапкы элементтерин өздөштүрүүгө багыттоо, алардын жаш өзгөчөлүктөрүнө ылайык улуттук маданий мурастар менен тааныштыруу аркылуу чыгармачылык жөндөмдөрүн өнүктүрүү болушу керек. Бул процессте балдарда кыргыз элинин маданиятына, салт-санаасына жана улуттук баалуулуктарына болгон оң мамилени, урмат-сый сезимин калыптандыруу негизги багыт катары каралат. Ошону менен бирге, мектепке чейинки билим берүүдө алынган жөнөкөй илимий түшүнүктөрдү практикалык иш-аракеттерде колдонууга шарт түзүү жана аларды этностук өзгөчөлүктөр менен айкалыштыруу балдардын дүйнөтаанымын кеңейтүүгө жана социалдык тажрыйбасын байытууга өбөлгө түзөт.

Милдеттери:

1. Балдарда өзүн-өзү таанууну калыптандыруу. Балдарга өз элинин улуттук өзгөчөлүктөрү, тили, салт-санаалары тууралуу баштапкы түшүнүк берүү, «мен кыргызмын» деген сезимин ойготуу.

2. Эне тилине болгон сүйүүгө тарбиялоо. Кыргыз тилинде туура сүйлөөгө, улуттук макал-лакаптарды, жаңылмачтарды, жомокторду колдонууга үйрөтүү.

3. Салт-санаа жана каада-салттар менен тааныштыруу. Бешикке салуу, тушоо кесүү, конок тосуу сыяктуу элдик жөрөлгөлөр тууралуу жөнөкөй түшүнүк берүү.

4. Улуттук оюндар аркылуу тарбия берүү. Элдик оюндар (чүкө, топ таш, бешик, ордо, ак чөлмөк ж.б.) аркылуу кыймыл-аракетке, ынтымакка, адилеттүүлүккө тарбиялоо.

5. Ата-бабалардын нарк-насилин урматтоого үйрөтүү. Улууларды сыйлоо, кичүүлөрдү коргоо, адептүүлүк, ынтымактуулук сыяктуу моралдык баалуулуктарды сиңирүү.

6. Эмгекке жана табиятка болгон сүйүүнү тарбиялоо. Элдик тарбиядагы эмгекчилдик, жаратылышка аяр мамиле кылуу түшүнүгүн калыптандыруу.

7. Улуттук маданий мураска кызыгуу жаратуу. Улуттук кийимдер, боз үй, улуттук тамак-аштар, кол өнөрчүлүк тууралуу түшүнүк берүү.

8. Ата-эне жана коом менен биргеликте иш алып баруу. Үй-бүлө менен кызматташуу аркылуу улуттук баалуулуктарды үзгүлтүксүз тарбиялоо.

9. Балдардын руханий-адептик сапаттарын өнүктүрүү. Боорукерликке, кайрымдуулукка, мекенчилдикке тарбиялоо.

10. Улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктардын байланышын көрсөтүү. Улуттук баалуулуктар аркылуу жалпы адамзаттык адеп-ахлак нормаларын түшүндүрүү.

Мектеп жашына чейинки балдарды улуттук баалуулуктарга калыптандыруунун методологиялык негиздери. Улуттук баалуулуктарга тарбиялоонун методологиясы төмөнкү илимий багыттарга таянат:

- Гуманисттик педагогика: баланын инсанын урматтоо, анын ички дүйнөсүн, кызыгуусун эске алуу;

- Этнопедагогика: элдик тарбия тажрыйбасын (салт-санаа, жөрөлгө, элдик оюндар) билим берүүдө колдонуу;

- Маданий-тарыхый ыкма: баланын өнүгүүсү коомдук жана маданий чөйрө менен тыгыз байланышта экенин эске алуу.

- Интеграцияланган окутуу ыкмасы: улуттук баалуулуктарды бардык сабактарга (тил өнүктүрүү, дене тарбия, музыка, сүрөт тартуу) жуурулуштуруу.

Методдору:

1. Оюн аркылуу калыптандыруу - элдик оюндар (“Ордо”, “Аркан тартмай”, “Беш таш”, “Чүкө” оюндары) балдардын улуттук баалуулуктарды таанып билүүсүнө шарт түзөт.

2. Улуттук майрамдарды өткөрүү - Нооруз, анын салттары, той-топурлар жана улуттук тамактарды даярдоо балдарга улуттук баалуулуктарды практикалык формада көрсөтөт. Улуу муун менен өз ара байланыш түзүү аркылуу тарыхый жана маданий контекстти берүү иш-аракеттерин камсыз кылат.

3. Сүрөт, музыка жана окуу материалдары аркылуу үйрөтүү - улуттук кийимдер, музыкалык аспаптары, дастандар жана уламыштар балдардын эстетикалык жана руханий сезимин өстүрөт. Кыска, түшүнүктүү жана эмоционалдык жүктөлгөн окуу материалдары баалуулуктарды жеткиликтүү жана кызыктуу формада берүү үчүн колдонулат.

4. Мисалдар жана үлгүлөр аркылуу үйрөтүү - балдарга чоң адамдардын үлгүсү аркылуу чынчылдык, боорукерлик, мээримдүүлүк сыяктуу сапаттарды өздөштүрүүгө шарт түзөт. Күнүмдүк турмуштук мисалдар жана практикалык кырдаалдар аркылуу моралдык жана маданий баалуулуктар бекемделет.

Мектепке чейинки билим берүүдө элдик оюндар этнопедагогикалык ыкманын негизги каражаты болуп эсептелет. Себеби оюн – баланын жашоосунун табигый формасы; баалуулукту “угузуп” эмес, “ойнотуп-жашатып” берет. Элдик оюндарда төмөнкү тарбиялык мүмкүнчүлүктөр бар:

Элдик оюн баланы эрежеге баш ийүүгө, адилет болууга, кезек күтүүгө, жеңишке кубанууга жана жеңилгенде сабыр кылууга үйрөтөт. Бул – адеп-ахлактык жана социалдык баалуулуктардын практикалык мектеби. Оюндар командалык кызматташууга, өз ара жардамдашууга, коммуникацияга үйрөтөт. Айрыкча “Аркан тартмай”, “Ак терек – көк терек”, “Упай”, “Жоолук таштамай” сыяктуу оюндар жамаатчылдык менен ынтымакты бекемдейт.

“Беш таш”, “Чүкө”, “Бешик” оюндарында майда моторика, көз өлчөм, реакция, логика, эсеп көндүмдөрү өнүгөт. Бул оюндарды туура уюштурса, балада “кылдаттык –

тартип – эрк” сапаттары күчөйт. Оюндар баланын “мен кыргызмын” деген ички таандыктык сезимин улуттук терминдер, оюн аттары, оюндагы салт элементтери, улуттук буюмдар (кийиз, таш, чүкө) аркылуу табигый шартта ойготот. Мисалы: “Беш таш” оюнунун тарбиялык мүмкүнчүлүгү.

«Беш таш» оюну - бул дүйнөнүн көптөгөн элдеринде ар кайсы ат менен кездешкен, байыркы доордон бери ойнолуп келе жаткан элдик оюн. Кыргыз, казак, өзбек, уйгур элдеринде бул оюн кылымдардан бери жашап келет. Элдик оюндар - ар бир элдин тарыхын, салт-санаасын, жашоо образын чагылдырылган маданий мурасы. Оюндарда мектеп жашына чейинки курактагы балдар этникалык баалуулуктарды өздөштүрүшөт.

Оюндун максаты – мектеп жашына чейинки курактагы балдардын кол чеберчилигин жана манжалардын майда кыймылдарын так башкаруу жөндөмүн өнүктүрүү, кыймыл координациясын, күчүн жана ылдамдыгын жогорулатуу, көз өлчөмүн жана ыкчам ой жүгүртүүсүн калыптандыруу болуп саналат. Мындан тышкары, оюн балдарды командада иш алып барууга, кезек күтүү маданиятын сактоого, атаандаштык шартында адилеттүүлүктү жана эрежелерди так аткарууну үйрөтүүгө багытталат.

Оюндун тарбиялык мааниси - биримдикке, адептүүлүккө, баамчылдыкка, ынтымакка, шамдагайлыкка, ийилчээктикке, таамай мээлөөгө, кыймылды туура аткарууга, ыкчамдуулукка жана бири бирин урматтоого үйрөтөт. Беш таш кол менен ойнолгондуктан колдун майда манжаларынын кыймылдары өнүгүп, нерв системалары жакшырат.

Колдонулган каражаттар: Беш чакмак таш, кырлары чыкпаган тоголок, кийиз.

Эрежелери: Оюн ыңгайлуу, тегиз, түз жерде, кийиздин үстүндө ойнолот. Жеңилден оорго карай ойнолот. Таштар кыры чыкпаган, тоголок, алакандын ортосуна баткандай болуш керек. Беш таш оюнун беш жаштан жогору, экиден көбүрөөк балдар ойносо болот. Оюндун алып баруучусу “ат калчашуу” шарты менен баштайт. Оюнчулар ортого күлүктөрүн кошушат (өкчөгөндө көп айкүр конгон чүкөнү күлүк деп аташат). Оюндун алып баруучусу көкөлөтө ыргытып калчайт. Кимисинин чүкөсү биринчи болуп айкүр консо ошол оюнчу оюнду баштайт. Оюндун эрежеси боюнча бир ташты аларда башка ташка кол тийгизүүгө болбойт. Оюндун бир жеринде жаңылыштык кетсе, оюндун кезеги башка оюнчуга берилет.

1. *Бирлик* - беш ташты жерге чачып, бир ташты жогору ыргытып, ал жогорудан келгенче жерден бир таш алып, жогору ыргытылган ташты тосуп алуу.

2. *Экилик* - беш ташты жерге чачып, бир ташты жогору ыргытып, ал жогорудан келгенче экиден ташты бирдей алып, жогору ыргытылган ташты тосуп алуу.

3. *Үчүлүк* - беш ташты жерге чачып, бир ташты жогору ыргытып, биринчи бир ташты алуу андан кийин үч ташты чогуу алып, жогору ыргытылган ташты тосуп алуу.

4. *Төртүлүк* - колго беш ташты кармап, бирөөнү жогору ыргытып, төрт ташты жерге таштап, ыргыткан ташты тосуп алып, кайра ыргытып төрт ташты чогуу алуу.

5. *Жаламай* - беш ташты чачып, бир ташты жогору ыргытып жерден бирден таш алып кайра колдун сөөмөйүн жерге сүртө тийгизип, ыргыткан ташты тосуп алуу.

6. *Чычырмай* - беш ташты жерге чачып, бир ташты жогору ыргытып жерден бирден ташты алып, алган ташты кайра ортого чогултуу. Ошентип, таштарды бирден жыйнап бүтүп баарын чогуу алуу.

7. *Жыйнамай* - беш ташты чачып, бир ташты жогору ыргытуу менен бардык ташты жыйноо.

8. *Дүмпүлдөк* - беш ташты чачып, бирди жогору ыргытып, экинчи ташты алганда үн чыгарбай алаканга чогултуу, кайра таштарды бири-бирине тийгизбей жерге чачуу.

9. *Шакылдак* - беш ташты чачып, бир ташты алып жогору ыргытып, ар бир ташты бирден жерден шакылдатып алып чогултуу.

10. *Хан ордо* - сол колду жерге коюп, ортоңдун үстүнө сөөмөйдү илип коюп, башка оюнчуга хан шайлатуу, бир ташты жогору ыргытып, жердеги чачылган таштарды бирден

киргизүү, шайланган хан ташты акырында киргизүү.

11. *Үч бурчтук* - үч ташты үч бурч тизип колдогу эки таш менен ташты жогору ыргытып, тизилген үч бурчтукту бирден ортого чогултуу.

12. *Төрт бурчтук* - төрт ташты төрт бурчка тизип, бир таш менен төрт жолу чогултуп, беш дегенде чогуу жерден алуу.

13. *Боз үй* - сол колдун манжаларын боз үй сымал кылып жерге коюу, оң кол менен боз үйдү айлантып чүкөлөрдү чачуу, бир ташты хан шайлашат, аны аягында боз үйдүн эшигинен киргизет, ага чейин башка чачылып жаткан таштарды бир ташты жогору ыргытып жерден бирден ташты башка колдун салааларына киргизет. Боз үйгө таштарды киргизе албай калса оюнчу жыдып, башка оюнчуга өткөрүлөт. Аягында уткан оюнчу алаканына беш ташты салып, колун ийип барып чүкөлөрдү жогору ыргытып санап тосуп алып турат, колунан бир эле таш түшүп кетсе токтотот да канча таш санаса ошончо жолу утулган оюнчудан билектен төрт манжа менен шап алат.

Чүкө оюндары. Бул оюн аркылуу бала өз элинин салтын, тарыхын жана маданиятын таанып, ага болгон сый-урматы өсөт. Чүкө оюну баланын физикалык, интеллектуалдык жана социалдык өнүгүүсүнө чоң салым кошкон элдик академия десек болот. Чүкө оюнунда баланын майда манжаларынын кыймылдары өнүгүп, көздүн көрүү жана мээнин клоординациясы жакшырат. Стратегиялык ой жүгүртүүсү жана математикалык көндүмдөрү калыптанат. Чүкө оюндарынын түрлөрү: “Упай”, “Ордо”, “Чүкө атуу”, “Чертмей”, “Хан таламай”, “Ачекей-Жумакей”, “Үч тапан” ж.б.

Мектепке чейинки билим берүү уюмдарында өткөрүлгөн “Нооруз” майрамы.

Максаты: Балдар кыргыз элинин салт-санаасы, каада-салты жана улуттук баалуулуктары менен таанышат. Социалдык жана эмоционалдык компетенттүүлүктөрү өнүгөт, улуттук оюндарды ойноо аркылуу бири-бирин сыйлоого, боорукерликке, биргеликте баарлашып ойноого калыптанат. Балдар өз элинин тарыхын, маданий салттарын баалап, улуттук иденттүүлүккө негиз салат.

Нооруз майрамында каада-салттар көрсөтүлүп, алар балдардын иш-аракетинде аткарылат: “Баланы бешикке салмай”, “Балага азан чакырып ат коймой”, “Кырк чач өрүү”, “Тушоо кесүү”, “Аластоо”, “Бата берүү” ж.б. Андан сырткары “Аркан тартмай”, “Кол күрөш”, “Эңиш”, Упай”, “Кан таламай”, “Беш таш”, “Жоолук таштамай” сыяктуу улуттук оюндар ойнолот. Макал-лакаптар, табышмак, жаңылмачтар айтылат: Булар аркылуу улуттук баалуулуктардын терең мааниси ачылат. Мисалы: “Жакшы кыз энесин сүйүндүрөт, жакшы уул элин сүйүндүрөт”, “Улууну сыйласаң, кичүүдөн ызаат көрөсүң”, “Акыл баштан, асыл таштан, “Баатыр бир өлөт, коркок миң өлөт” ж.б.

Сүмөлөк кайнатылып, көжө бышырылат. Бул тамактардын жасалуу тарыхы балдарга айтылып, түшүндүрүлөт.

Шөкүлө, үкү топу, элечек, тебетей, калпак, белдемчи сыяктуу улуттук кийимдер кийилет. Бул кийимдердин кандай кездемелерден жасала турганы, анын келип чыккан тарыхы тууралуу балдар билишет.

Колдонуу чөйрөсү: Мектеп жашына чейинки балдарды улуттук баалуулуктарга тарбиялоо төмөнкү негизги чөйрөлөрдө колдонулат: Мектепке чейинки билим берүү уюмдарында: тарбиялык сабактарда, күнүмдүк режимдик учурларда, (тамактануу, эс алуу, оюн) тематикалык сабактарда жана майрамдык иш-чараларда, улуттук бурчтарды уюштурууда, үй-бүлөлүк тарбия чөйрөсүндө, ата-эне менен биргеликте элдик жомок, уламыштарды окууда, улуттук каада-салттарды үй шартында колдонууда жана үлгү көрсөтүү аркылуу адеп-ахлактык тарбия берүүдө.

Изилдөөнүн жыйынтыгында төмөнкү натыйжалар аныкталды:

1. Балдардын улуттук өзүн-өзү таануусу жогорулады: улуттук кийим, боз үй, символдор тууралуу түшүнүгү кеңейди.

2. Эне тилин колдонуу активдешти: сөз байлыгы, макал-лакап колдонуу, сүйлөө демилгеси артты.

3. Адеп-ахлактык сапаттар бекемделди: боорукерлик, улууну сыйлоо, ынтымактуулук күчөдү.

4. Элдик оюндардын таасири далилденди: командада ойноо, эрежеге баш ийүү, адилет мамиле өнүккөнү байкалды.

5. Кызыгуу жана активдүүлүк артты: улуттук мазмундагы сабактарда катышуу күчөдү.

6. Ата-эне менен кызматташуу натыйжалуу болду: үйдө да улуттук темалар колдоого алынып, тарбия үзгүлтүксүз жүрдү.

Жыйынтык. Улуттук баалуулуктарга негизделген тарбия мектепке чейинки курактагы балдардын инсандык, социалдык жана маданий өнүгүүсүнө олуттуу оң таасир этери тастыкталды. Жүргүзүлгөн илимий-теориялык талдоо жана практикалык изилдөөлөр мектепке чейинки курак улуттук баалуулуктарды калыптандыруу үчүн эң ыңгайлуу жана маанилүү мезгил экенин тастыктады. Улуттук баалуулуктарга негизделген тарбия балдардын улуттук иденттүүлүгүн, эне тилине болгон сүйүүсүн, салт-санаага урматын, адеп-ахлактык жана социалдык сапаттарын ийгиликтүү калыптандырат.

Этнопедагогикалык ыкмаларды, элдик оюндарды жана каада-салттарды системалуу жана максаттуу колдонуу мектепке чейинки билим берүү процессинин натыйжалуулугун жогорулатат. Ата-эне менен билим берүү уюмунун өз ара кызматташуусу улуттук тарбиянын туруктуулугун жана үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылуучу маанилүү шарт болуп саналат.

Кыргыз элинин улуттук баалуулуктарын балдарга үйрөтүүдө элдик оюндар, үрп-адаттар, каада-салттар “кошумча” ресурс эмес, тарбиянын өзөк механизми катары каралып, күнүмдүк иш-аракетке интеграцияланышы зарыл.

Адабияттар:

1. Акматов Д.А. Улуттук баалуулуктардын негизинде “Көркөм өнөр” предметин окутуудагы маселелер / Д.А. Акматов, А.М. Оторбекова, К.Ү. Жамангулова // Эл агартуу. – Б., 2025. – №6. – С. 3.
2. Волков Г.Н. Этнопедагогика / Г.Н. Волков. – Москва: Академия, 2004.
3. Анаркулов Х.Н. Кыргыз эл оюндары / Х.Н. Анаркулов. – Б.: Кыргызстан, 1991. – 192 б.
4. Кыргыз Республикасынын «Мектепке чейинки билим берүү жана балдарды багуу» мамлекеттик билим берүү стандарты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cbd.minjust.gov.kg/157689/edition/32480/kg> (дата обращения: 15.05.25).
5. Волков Г.Н. Этнопедагогика / Г.Н. Волков. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 168 б.
6. Касмамбетов С. Ой санат: макалалар, кайрылуулар, маектер, бир шилтемдер, ой-пикирлер / С. Касмамбетов. – Бишкек, 2024. – 320 б.
7. Кыргыз Республикасынын Президентинин «Улуттук дем – дүйнөлүк бийиктик» уңгужолу жөнүндө Жарлыгы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cbd.minjust.gov.kg/18-11/edition/23328/kg> (дата обращения: 18.12.24).
8. Кыдыралиева А.Р. Глобалдашуу учурундагы этнопедагогиканын орду / А.Р. Кыдыралиева // Эл агартуу. – Б., 2025. – №5. С. 75-79
9. Молдобаева Н.Б. Балдарды элдик оюндар аркылуу тарбиялоодо этнопедагогиканын артыкчылыктары / Н.Б. Молдобаева // Эл агартуу. – Б., 2022. – №5-6. – С 45-49
10. Мусалиева К.К., Иманалиев А. Этнопедагогика инсанды руханий-адеп-ахлактык тарбиялоонун каражаты катары / К.К. Мусалиева, А. Иманалиев // Эл агартуу. – Б., 2026. – №1. С. 70-77